

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені Ярослава Мудрого

БІЛЕЦЬКА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.11:343.359.3] (477)

ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО КОНТРАБАНДУ
В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Спеціальність 12.00.09- кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза

Автореферат
дисертації на здобутім наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 2008

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу в Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор **Грошевий Юрій Михайлович**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, професор кафедри кримінального процесу, академік Академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Стахівський Сергій Миколайович**, Київський Національний університет внутрішніх справ, начальник кафедри кримінального процесу;

- кандидат юридичних наук, доцент **Гмирко Валерій Петрович**, Академія митної служби України, декан юридичного факультету.

Захист відбудеться 25 листопада 2008 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70

Автореферат розісланий 20 жовтня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шепітько В.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В Указі Президента України «Про стратегію національної безпеки України» (2007р.) акцентується увага на існуванні в країні складного стану економічної безпеки, що виникла внаслідок дії низки чинників та загроз, зумовлених недосконалістю механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортової продукції, поширенням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин, наявністю в державі організованих злочинних угруповань, які претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання. Зазначені обставини потребують пошуку адекватних правових засобів реагування, спрямованих на боротьбу з контрабандою – злочином, що має підвищену суспільну небезпеку і створює загрозу національним інтересам і національній безпеці України.

Боротьба з контрабандою є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави, оскільки цей злочин завдає збитків економіці держави, її культурній спадщині, стимулює вчинення інших тяжких злочинів. Для протидії цьому негативному явищу в Україні застосовуються різноманітні заходи, зокрема, вдосконалюється система управління діяльністю митної служби, відбувається розбудова й модернізація об'єктів митної системи. Статистичні дані щодо незаконного переміщення товарів, історичних і культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових, наркотичних, психотропних, інших речовин, останнім часом зростають. У зв'язку з цим дослідження проблем, пов'язаних із судовим розглядом справ про контрабанду за статтями 201 і 305 Кримінального кодексу України (далі КК України), є досить актуальним.

Питання кримінальної відповідальності за контрабанду порушували у своїх наукових роботах багато науковців, зокрема, В.О.Владимиров, В.М.Володько, Д.Д. Давітадзе, М.П.Карпушин, М.В.Качев, В.М. Колдаєв, Ю.І.Ляпунов, П.С.Матишевський, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій, Б.І.Тишкевич, В.В. Сташис, Ю.І.Сучков, але спірним залишаються ті з них, що стосуються об'єктивної й суб'єктивної сторони цього злочину, що ускладнює структурування предмета доказування у справах цієї категорії.

Проблемам доказування, предмету доказування та його структурі в теорії кримінального процесу приділяли увагу такі науковці, як: В.Д. Арсентьев М.І. Бажанов, Л.О. Богословська, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевой, В.П. Гмирко, В.С. Зеленецький, Л.Д. Кокорєв, В.С. Коновалова, С.В. Курильов, О.Р. Михайленко, Т.Г. Морщакова, В.Т. Нор, Г.М. Омеляненко, І.Л. Петрухін, І.Д. Перлов, М.С. Строгович, М.І. Сірий, С.М. Стахівський, Г.І. Чангулі, В.М. Шевчук та багато

інших. Проте в науковій юридичній літературі недостатньо вивченими залишаються питання, присвячені саме особливостям предмета й процесу доказування, а також судового розгляду в справах про контрабанду, що, звичайно, негативно позначається на якості досудового й судового слідства у цій категорії справ.

Зазначені обставини обумовлюють вибір теми дисертаційного дослідження й визначають її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого згідно з пріоритетними напрямками фундаментальних досліджень відповідно до комплексної цільової програми Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого «Проблеми вдосконалення організації та діяльності суду і правоохоронних органів» (номер державної реєстрації 0106и002293). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 2 від 22.10.1999 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в комплексному науковому опрацюванні кримінально-процесуальної специфіки структури предмета та процесу доказування, особливостей провадження в кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовано наступні завдання:

- визначити стан наукової розробки предмета та процесу доказування і судового розгляду кримінальних справ про контрабанду в суді першої інстанції;
- уточнити понятійний апарат, необхідний для даного дослідження;
- на підставі узагальнення судової та прокурорської практики виявити особливості доказування, а також судового розгляду кримінальних справ зазначеної категорії;
- за результатами проведеного дослідження розробити наукові рекомендації та пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства.

Об'єктом дисертаційного дослідження є законодавство, що регулює правовідносини в досудовому й судовому провадженні в кримінальних справах про контрабанду, а також практика діяльності органів дізнання, досудового слідства й суду по розслідуванню й розгляду справ даної категорії.

Предметом дисертаційного дослідження виступають, з одного боку, склади злочинів, передбачені статтями 201 і 305 КК України, а з другого – процесуальні аспекти доказування і судового розгляду в кримінальних справах зазначеної категорії.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів дисертанткою було застосовано широке коло загальнонаукових

і спеціальних методів дослідження. Усі вони зумовлені поставленими в роботі метою та завданнями. Методологічне підґрунтя дисертації становлять загальнонаукові методи й діалектичний метод пізнання правових явищ і процесів. Метод системного і структурного аналізу дозволив дослідити елементи загального предмета доказування та його співвідношення з обставинами, що підлягають доказуванню в кримінальних справах про контрабанду; формально-логічний метод сприяв вирішенню проблем, що виникають під час провадження в кримінальних справах цієї категорії, завдяки якому були сформульовані висновки і пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства; порівняльно-правовий метод застосовувався в процесі вивчення та порівняльному аналізі кримінально-процесуального законодавства України та інших країн з метою використання позитивного світового досвіду; за допомогою статистичного методу було отримано інформацію про діяльність суду, прокуратури, слідчих у кримінальних справах про контрабанду; емпіричний метод використовувався для аналізу та узагальнення судової та прокурорської практики в кримінальних справах досліджуваної категорії, а також практики, опублікованої в юридичній періодиці. Зазначені методи наукового дослідження використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило необхідну повноту, всебічність та об'єктивність отриманих наукових результатів.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України (далі-КПК України), Митний кодекс України (далі-МК України), інші законодавчі акти, що регламентують питання переміщення товарів та інших предметів через митний кордон України, постанови Пленуму Верховного Суду України, відомчі нормативно-правові акти, зокрема, накази Генерального прокурора України й Голови Державної митної служби України.

Емпіричну базу дисертації склали дані, одержані внаслідок вивчення матеріалів 500 кримінальних справ про контрабанду, результати узагальнення опублікованої практики Верховного Суду України та країн СНД, Європейського Суду з прав людини стосовно проблем, що існують у практиці провадження в кримінальних справах цієї категорії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана

робота – це одне із перших в Україні комплексних наукових досліджень, присвячених загальнотеоретичним і практичним проблемам, які мають місце під час провадження в кримінальних справах про контрабанду в судах першої інстанції, специфіці предмета доказування та особливостям судового розгляду справ цієї категорії. В результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем, які виносяться на захист. Основні з них такі:

- сформульовано авторську концепцію щодо структури родового предмета доказування у кримінальних справах про контрабанду, який індивідуалізується з урахуванням обставин, зазначених у ст. ст. 23 та 64 КПК України та конкретних обставин вчинення контрабанди. Визначено, що час учинення контрабанди обчислюється з огляду на чинність законів, які діяли у період її вчинення; місцем учинення контрабанди може бути тільки митний кордон України, а не зовнішня чи внутрішня митниця. Вказані у ст.ст. 201, 305 КК України способи вчинення контрабанди з ухиленням від митного контролю і поза митним контролем запропоновано доповнити способом – подання митному органу для митного оформлення документів, що містять неправдиві відомості. Розкриті особливості предметів контрабанди як речових доказів;

- виявлено специфіку у правовому статусі підсудного в залежності від того, чи був він резидентом або нерезидентом, а також наявності чи відсутності у нього судимості за контрабанду. Зазначається, що у випадках, коли особи, які перевозили предмети контрабанди і не знали чи не могли знати про незаконне переміщення, не підлягають кримінальній відповідальності за контрабанду;

- подано авторське бачення судового слідства в цій категорії справ, а також характерних особливостей перевірки та оцінки судом першої інстанції матеріалів досудового слідства в ході попереднього судового розгляду, з урахуванням родового та індивідуального об'єкта контрабанди визначено предмет слідчих дій;

- звертається увага на суперечність вимог ст. 391 МК України, відповідно до якої суд повинен порушувати кримінальні справи про контрабанду, нормам КПК України, відповідно до яких суд не являється суб'єктом, уповноваженим порушувати кримінальні справи даної категорії, тому пропонується віддавати перевагу положенням КПК України

щодо процесуального порядку та суб'єктного складу тих органів, які можуть порушувати кримінальні справи, оскільки через специфіку його правового регулювання цей законодавчий акт більшою мірою відповідає вимогам захисту прав учасників кримінально-процесуальної діяльності;

- представлено додаткові аргументи щодо необхідності вручення прокурором обвинуваченому копії обвинувального висновку, що, поза всякого сумніву, слугуватиме додатковою гарантією права на захист, зокрема, - можливості оскарження обвинувального висновку;

- додатково аргументовано положення про доцільність законодавчого закріплення процедури визнання доказів недопустимими на стадії попереднього розгляду справи суддею як за ініціативою суду, так і за ініціативою сторін;

- уточнено процесуальний статус митних органів, у зв'язку з чим пропонується визнавати цивільним позивачем той митний орган, у районі діяльності якого вчинено контрабанду, та забезпечити можливість представника цього органу брати участь у судовому розгляді справи;

- визначено значущість використання спеціальних знань у справах даної категорії, показано консультативну роль спеціалістів митних органів у визначенні митної вартості переміщуваних товарів, яка впливає на розмір контрабанди;

- досліджено процесуальний порядок розгляду цивільного позову в кримінальних справах про контрабанду, на підставі чого обґрунтовано тезу про неможливість суду при відшкодуванні заподіяної контрабандою шкоди звертати стягнення на предмети контрабанди оскільки вони підлягають обов'язковій конфіскації відповідно до ст.ст. 201, 305 КК України;

- запропоновано процесуальну процедуру надання судового доручення митним органам в порядку ст. 315-1 КПК України, при цьому звертається увага на те, що предметом судового доручення може бути тільки встановлення джерела доказової інформації, а не вказівка на проведення конкретної слідчої дії;

- з'ясовано співвідношення адміністративної та кримінально-процесуальної преюдиції та її значення у ході судового слідства з урахуванням специфіки судового розгляду кримінальних справ про контрабанду (наявності постанов судів про притягнення підсудних до відповідальності за порушення митних правил, виділених в окреме

провадження матеріалів щодо окремих співучасників контрабанди).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації та публікаціях здобувача наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані:

- у правотворчості - під час розробки нового кримінально-процесуального кодексу, удосконаленні положень митного та кримінального кодексів, відомчих нормативно-правових актів, що регламентують митну діяльність;

- у правозастосовчій діяльності - для забезпечення єдності застосування чинного законодавства органами дізнання, досудового слідства та суду в справах про контрабанду;

- у науково-дослідній сфері - для подальшого дослідження даної тематики або суміжних тем;

- в навчальному процесі під час вивчення курсу кримінального процесу, криміналістики або відповідних спецкурсів у вищих юридичних навчальних закладах, для підготовки підручників, навчальних та методичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Дисертаційне дослідження підготовлено на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, обговорено на засіданні кафедри, схвалено нею та рекомендовано до захисту.

Основні положення дисертації доповідалися автором на науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам'яток» (Київ, 2001 р.), XII Всеукраїнській науково-практичній конференції-форумі «Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою (теорія і практика)» (Київ, 2001 р.), науково-практичній конференції «Митна політика на сучасному етапі» (Дніпропетровськ, 2001 р.), Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми удосконалення кримінально-процесуального законодавства» (Дніпропетровськ, 2004 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 14 наукових працях, у тому числі в десяти статтях, опублікованих у фахових виданнях, двох тезах доповідей на наукових конференціях, двох навчально-методичних посібниках.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку літератури і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 186 сторінок, обсяг основного тексту 158 сторінок, додатки

– 10 сторінок, список використаної літератури – 18 сторінок (193 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовуються вибір теми дисертації, її актуальність, зв'язок дисертації з науковими програмами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічна й теоретична основи, виділяються положення, які характеризують наукову новизну роботи, теоретичне та практичне значення висновків, що містяться в ній, апробація результатів дослідження.

Розділ 1 «Особливості кримінально-процесуального пізнання в кримінальних справах про контрабанду» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних справах про контрабанду» присвячено дослідженню родового предмета доказування в справах про контрабанду.

Дослідивши загальнотеоретичні аспекти такого інституту кримінального процесу, як предмет доказування, автор приєднується до думки тих процесуалістів, які розглядають його як сукупність обставин, що підлягають доказуванню. На підставі вивчення матеріалів судової практики у конкретних справах, здобувачем сформульована власна концепція родового предмета доказування, в яку входять обставини вчинення контрабанди. Зокрема, зазначається, що поняття «товар» міститься в п. 39 ст. 1 МК України і включає «транспортні засоби». Разом з тим Закон України «Про порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення і оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України» не відносить «транспортні засоби» до поняття «товар». На нашу думку, для вирішення вказаної проблеми суд першої інстанції повинен керуватися визначенням «товар», наведеним у МК України, де включені транспортні засоби.

Далі у підрозділі обґрунтована необхідність доповнення передбачених ст.ст. 201, 305 КК України способів вчинення контрабанди (поза митним контролем і з ухиленням від митного контролю) ще одним способом: пред'явлення (подання) митному органу для митного оформлення документів, що містять неправдиві відомості.

Зазначається, що при визначенні місця вчинення контрабанди на практиці воно зумовлюється особливостями здійснення незаконного переміщення. В цьому аспекті констатується, що іноземні військові кораблі не підлягають митному контролю, а тому вони не можуть бути місцем учинення контрабанди.

Досліджуючи структуру родового предмета доказування, також вказується на те, що визначення моменту закінчення контрабанди залежить від напрямку незаконного переміщення. Під час імпорту це є подання митної декларації, а під час експорту – фактичне переміщення через

митний кордон.

У структурі родового предмета доказування у кримінальних справах про контрабанду особливо важливе значення мають ті відомості про особу підсудного, які стосуються його належності до резидентів чи нерезидентів України та наявності чи відсутності судимості за контрабанду.

Акцентується увага, що окремим елементом у структурі родового предмета доказування є джерела походження предметів контрабанди, законність їх походження та їх фактичний власник.

У підрозділі 1.2. *«Особливості доказування в кримінальних справах про контрабанду»* висвітлюються питання про правову природу доказування в кримінальних справах зазначеної категорії.

У підрозділі сформульовано предмет слідчих дій, необхідних для встановлення обставин, що входять до предмета доказування: допиту підсудного, свідків, дослідження судом першої інстанції матеріалів досудового слідства – протоколів огляду предметів, документів, місця події, призначення експертизи предметів контрабанди.

Звертається увага на проблему визнання і віднесення деяких предметів до предметів контрабанди. Наприклад, через відсутність Закону України «Про зброю» виникає питання про можливість кваліфікувати як контрабанду дії щодо незаконного переміщення через митний кордон України окремих конструктивних частин зброї, які визначають її функціональне призначення (коробка, барабан і т. п.). Вбачається, що коли особа здійснює незаконне переміщення певного виду зброї частинами, а її умисел спрямовано на отримання за межами митного кордону зброї в цілому, а не окремих її складових, то такі дії необхідно кваліфікувати як контрабанда зброї. А за відсутності такого умислу дії підсудного слід вважати контрабандою товару.

Особлива увага в підрозділі також присвячена допиту свідків-осіб, які перемістили товари через митний кордон з ухиленням від митного контролю і не знали про те, що вони вчинили контрабанду (перевізники, експедитори), у ході допиту яких слід установити, за яких обставин вони познайомилися з підсудним, як прийняли товар для перевезення, чи перевіряли відповідність назви товару та його кількість, чи знали вони про дійсну кількість товару, хто виготовив тайник, кому саме і в який пункт призначення мав свідок доставити товар або передати гроші, як свідок виконав доручення, чи отримав свідок винагороду.

Далі в підрозділі йдеться про те, що суд першої інстанції під час судового слідства має дати оцінку достовірності та правильності складених митними органами документів, зокрема протоколів про порушення митних правил, які наявні в матеріалах майже всіх досліджених нами кримінальних справ. Вивчення судової практики показало, що суд першої інстанції не звертає

увагу на відсутність у протоколах вартості предметів контрабанди, розрахунків недобору митних платежів, довідки про розмір митних платежів. Нерідко трапляються випадки подвійної кваліфікації вчиненого, коли дії щодо приховування товарів від митного контролю вважаються одночасно і контрабандою, і недекларуванням товару митному органу.

Враховуючи специфіку провадження в справах про контрабанду, було додатково вивчено питання використання спеціальних знань. Зокрема, оцінюючи висновок мистецтвознавчої експертизи, суд має враховувати, що не вартісна оцінка вирішальна при кваліфікації діяння як контрабанда. Виключно історична та культурна цінність предмета контрабанди є підставою для кваліфікації дій підсудного за ч. 1 ст. 201 КК України.

Зазначається, що спеціальними знаннями безпосередньо повинен володіти суддя, адже вони допоможуть йому розібратися у механізмі вчинення злочину, оцінити методику проведення експертом або спеціалістом дослідження, спрогнозувати ймовірність їх висновків, оцінити та прийняти обґрунтоване рішення в справі. Крім того, суддя може скористатися допомогою осіб, які мають спеціальні знання, що допоможе з'ясувати механізм учинення контрабанди, встановити належність тих чи інших предметів до історичних або культурних цінностей, вогнепальної зброї тощо. У ході розгляду кримінальних справ зазначені особи можуть бути залучені або в якості спеціаліста, або ж експерта.

Самостійному аналізу піддані питання перевірки судами першої інстанції законності заходів ОРД, а саме, дотримання встановленого у ст. 187-1 КПК України порядку накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку. Акцентується увага, що розголошення таємниці листування в інтересах боротьби зі злочинністю може мати місце лише за наявності судового рішення.

Досліджено також механізм надання судових доручень митним органам у випадку неповноти доказового матеріалу, яка може бути усунута в судовому засіданні, звернуто увагу на компетенцію суду щодо проведення додаткових перевірок у рамках ст. 391 МК України та проаналізовано співвідношення цих порядків у разі виявлення нових епізодів контрабанди. Звертається увага на те, що предметом судових доручень може бути тільки встановлення нових джерел доказів, а не проведення додаткових чи нових слідчих дій.

Розділ 2 «Попередній розгляд суддею кримінальних справ про контрабанду» складається з двох підрозділів. Така структура цього розділу пояснюється тим, що структура судового слідства і особливості пізнавальної діяльності суду першої інстанції у кримінальних справах

про контрабанду висвітлені у першому розділі.

У підрозділі 2.1. «Питання, які з'ясовуються суддею при попередньому розгляді і їх вирішення у кримінальних справах про контрабанду» йдеться про необхідність певного реформування цієї стадії кримінального судочинства, зокрема, зазначається, що закон не передбачає винесення певного акта віддання до суду, внаслідок чого залишається невизначеним процесуальний стан особи, яка вчинила злочин, чітко не визначено момент, з якого обвинувачений набуває статусу підсудного. Якщо таким моментом вважати винесення постанови про призначення справи до судового розгляду, то це суперечитиме вимогам ч. 2 ст. 245 КПК України, відповідно до якої необхідно зазначити прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, а не підсудного.

З метою забезпечення прав та законних інтересів обвинуваченого, висловлено пропозицію передбачити в законі порядок, при якому особа, стосовно якої справа призначається до попереднього судового розгляду, обов'язково отримувала б копію обвинувального висновку від прокурора. Маючи вказаний документ, обвинувачений може заявляти клопотання щодо питань, зазначених у ст. 237 КПК України, висловлюватися з приводу обсягу доказів, які будуть досліджуватись у судовому розгляді. Також вказується, що КПК України не містить норми, яка б розкривала специфіку процесуального статусу обвинуваченого на цьому етапі судочинства, у зв'язку з чим пропонується разом з обвинувальним висновком надавати обвинуваченому довідку з зазначенням його прав та обов'язків у стадії попереднього розгляду справи суддею.

Далі в підрозділі обґрунтовується необхідність запровадження процедури визнання доказів недопустимими на стадії попереднього розгляду справи суддею, досліджуються випадки недопустимості доказів у кримінальних справах про контрабанду, недоліки в аналізі доказів, які містяться в обвинувальному висновку, пропонується порядок визнання доказів недопустимими.

У підрозділі 2.2. «Підготовка кримінальної справи про контрабанду до судового розгляду» досліджується роль належної підготовки кримінальної справи до судового розгляду. Здобувачем доводиться, що приймаючи рішення про призначення кримінальної справи про контрабанду до судового розгляду, суддя повинен знати матеріали справи, зокрема, описову частину обвинувального висновку, порівняти її з формулюванням

обвинувачення, викладеного у постанові про притягнення як обвинуваченого, проаналізувати всі показання обвинуваченого за хронологією для того, щоб зрозуміти їх еволюцію. Після чого суддя повинен вивчити інші матеріали справи, згрупувати докази за епізодами, щодо кожного обвинуваченого, перевірити їх допустимість, а наприкінці дослідити питання про те, підтверджуються чи спростовуються показання обвинуваченого іншими доказами (показаннями свідків, протоколами слідчих дій, висновками експертів).

Вирішуючи питання про коло учасників процесу, яких буде викликано у судові засідання, суд повинен врахувати що серед підсудних значну частину, як правило, становлять іноземці й особи без громадянства, які потребують перекладача. У зв'язку з цим наводяться критерії відмежування випадків, коли підсудний дійсно не розуміє мови судочинства, від випадків, коли він зловживає своїм процесуальним правом, запропоновано удосконалити національне законодавство з вказаних питань.

В роботі особлива увага звертається на відсутність такого суб'єкта, як потерпілий у справах цієї категорії. Аналізуються підходи щодо визначення потерпілого у кримінальних справах про контрабанду, пропонується власне бачення вирішення цієї проблеми.

Досліджуючи механізм заподіяння шкоди контрабандою, доводиться можливість вчинення її непрямыми діями підсудного, на підставі чого уточнюється процесуальний статус цивільного позивача.

У підрозділі 2.3. «Особливості проведення підготовчої частини судового розгляду в кримінальних справах про контрабанду» наголошується, що особа, відносно якої кримінальна справа про контрабанду закрита, або яка раніше засуджена за вчинення контрабанди у справі щодо співучасників, може бути викликана в судові засідання тільки як свідок. Що стосується вирішення питання про виклик експерта в судові засідання, суд повинен зважати на існуючі у цій категорії справ численні суперечності у висновках митних лабораторій і експертиз. Тому в судові засідання слід викликати експерта, який давав цей висновок.

Також в підрозділі обґрунтовується теза, відповідно до якої вирішити заявлені на цьому етапі клопотання можна тільки у випадку, коли вони не стосуються оцінки доказів і не викликають ніяких сумнівів

у суду першої інстанції.

Розділ 3 «Проблеми реалізації нормативних вимог, що пред'являються до обвинувального вироку в кримінальних справах про контрабанду» складається з двох підрозділів, присвячених аналізу вироків, ухвалених місцевими судами у справах про контрабанду.

У підрозділі 3.1 «Законність та обґрунтованість вироку в кримінальних справах про контрабанду» дисертант відстоє позицію, що законність вироку визначається не тільки законністю діяльності суду в стадії попереднього розгляду справи суддею та під час розгляду й вирішення справи в судовому засіданні, але й законністю діяльності органів досудового слідства. Зазначається, що характерною особливістю вироку у справах про контрабанду є те, що його зміст кореспондується з положеннями митного законодавства, яке, зокрема, регламентує питання боротьби з порушенням митних правил і контрабандою.

Проаналізувавши окремі норми МК України, автором звернено увагу на певні законодавчі колізії, неправильне вирішення яких може поставити під сумнів законність вироку. Наприклад, МК України визначає, що справи про порушення митних правил, передбачені ст.ст. 336, 339-341, 345, 348-353 МК України, а також усі справи про порушення митних правил, учинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, розглядаються місцевими судами (суддями) за місцем розташування митних органів, посадові особи яких здійснювали провадження у цих справах. Тлумачення ст. 391 МК України дозволяє дійти до висновку, що якщо під час розгляду вищевказаних справ судом першої інстанції в діянні особи будуть виявлені ознаки злочину, він повинен винести постанову про порушення кримінальної справи про контрабанду. Однак відповідне положення суперечить основним засадам кримінального судочинства, зокрема принципам змагальності, публічності, незалежності суддів тощо. Чинне кримінально-процесуальне законодавство не передбачає права порушувати кримінальні справи судом, за винятком справ приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 356 КК України).

З метою приведення у відповідність положень МК України та КПК України пропонуємо п. 4 ч. 1 ст. 391 МК України викласти у наступній редакції:

«про направлення матеріалів про порушення митних правил за належністю для прийняття рішення про порушення кримінальної справи».

Що стосується обґрунтованості вироку, в роботі зазначається про її зв'язок з достовірним установленням фактичних обставин справи, мотивуванням, юридичною оцінкою та правильністю висновків суду першої інстанції.

У підрозділі 3.2. *«Особливості питань, що вирішуються у вироку в кримінальних справах про контрабанду»* розглядається низка питань, які вирішуються у вироку в справах зазначеної категорії в контексті ч. 1 ст. 324 КПК України.

На підставі критичного аналізу норм чинного законодавства та судової практики розглянуті питання, які вирішуються судом першої інстанції у вироку в кримінальних справах про контрабанду: чи мала місце контрабанда як діяння щодо незаконного переміщення товарів через митний кордон України; чи містить це діяння склад злочину контрабанда, передбачений ст.ст. 201, 305 КК України; чи винен підсудний у їх учиненні. Акцентується увага на тому, що висновки суду з указаних питань повинні носити категоричний характер. У випадку, коли вони імовірні, суд не вправі постановлювати обвинувальний вирок. Вирішуючи питання про відшкодування шкоди, не можна звертати стягнення на предмети контрабанди, оскільки вони підлягають обов'язковій конфіскації. Предмети контрабанди мають розглядатися як окремий різновид речових доказів. В підрозділі також звертається увага на відсутність механізму реалізації не розмитнених предметів контрабанди – за переміщення яких не стягнено податки і збори до Державного бюджету України. Враховуючи наявність кількох вартостей – митної, фактичної, договірної, визначеної експертним шляхом, пропонується розробити відповідне положення про реалізацію предметів контрабанди.

Вирішуючи питання про застосування преюдиції, при незгоді з преюдиціальним фактом слід в законі передбачити порядок, відповідно до якого суд матиме право винести окрему ухвалу та довести до відома голови вищестоячого суду або відповідного прокурора мотиви, через які він вважає цей вирок незаконним та необґрунтованим. Голові вищестоячого суду необхідно надати право, наприклад, як це передбачено ст. 406 КПК Російської Федерації, не погодитися з незаконним вироком суду першої інстанції і скасувати його. Голові апеляційного, Верховного Суду України слід надати право внести подання до відповідної судової палати на предмет скасування незаконного вироку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання щодо комплексного наукового опрацювання найістотніших проблем предмета, процесу і структури доказування, особливостей провадження в кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції та формулювання окремих пропозицій для вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства. У ході дослідження сформульовані основні висновки, зокрема:

1. Родовим предметом доказування в кримінальних справах про контрабанду слід вважати сукупність обставин учинення контрабанди, які підлягають дослідженню та обов'язковому встановленню у кожній кримінальній справі з метою постановлення в ній законного та обґрунтованого вироку. Зокрема конкретизуються час, місце, спосіб та інші обставини вчинення цього злочину.

2. До загальних ознак особи підсудного як елемента родового предмета доказування в кримінальних справах про контрабанду, включається : а) належність його до резидентів чи нерезидентів; б) наявність чи відсутність у нього судимості за даний злочин. При цьому зазначається, що наявність судимості за контрабанду, вчинену на території СНД, не повинна впливати на кваліфікацію злочину, а має враховуватися судом тільки при характеристиці особи підсудного.

3. Здобувачем констатовано, що предмети, які переміщуються через митний кордон (товари, зброя, наркотичні засоби тощо) не являються в «чистому вигляді» засобами для розкриття злочину. У зв'язку з цим зроблено висновок, що за своєю правовою природою предмети контрабанди не підпадають під ознаки речових доказів, визначених у ст. 78 КПК, тому вони мають розглядатися як окремий вид речових доказів. У зв'язку з цим запропоновано ст. 78 КПК після слів «нажитих злочинним шляхом» доповнити словами «предмети контрабанди».

4. На підставі аналізу норм чинного законодавства та практики його застосування встановлено специфіку доказування в кримінальних справах про контрабанду, виявлені особливості перевірки та оцінки судом першої інстанції матеріалів досудового слідства.

Визначено предмет провадження окремих слідчих дій у кримінальних справах цієї категорії, що є одним із чинників отримання достовірних знань суддею: допиту підсудних, свідків, дослідження висновку експерта, адміністративних матеріалів про порушення митних правил, матеріалів ОРД, протоколів зняття інформації з каналів зв'язку, речових доказів. Виявлено типові порушення норм КПК України у кримінальних справах про контрабанду, для усунення яких пропонується передбачити в законі процедуру визнання доказів недопустимими на стадії попереднього розгляду кримінальних справ, оскільки це дасть можливість підвищити якість судового слідства у цих справах.

5. Досліджено окремі аспекти порушення кримінальних справ зазначеної категорії суддею, в результаті чого виявлено суперечність норм КПК України та МК України. Автор наголошує на перевазі норм КПК України щодо процесуального порядку та суб'єктного складу порушення кримінальної справи, оскільки в силу специфіки його правового регулювання він більшою мірою

відповідає вимогам захисту прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства. У зв'язку з цим висловлюється пропозиція п. 4 ч. 1 ст. 391 МК України викласти в наступній редакції:

«4) про направлення матеріалів про порушення митних правил за належністю для прийняття рішення про порушення кримінальної справи».

6. З метою гарантування права обвинуваченого на захист, зокрема оскарження дій суб'єктів кримінального процесу, дисертантом доводиться доцільність вручення обвинуваченому копії обвинувального висновку прокурором, що є додатковою гарантією права на захист, в тому числі і можливості оскарження обвинувального висновку.

7. За результатами проведеного дослідження визначено процесуальне становище митних органів, у зв'язку з чим пропонується визнавати цивільним позивачем той митний орган, в районі діяльності якого вчинено контрабанду та забезпечити можливість представника цього органу брати участь у судовому розгляді кримінальних справ зазначеної категорії. При цьому автор вказує на неможливість судом при відшкодуванні заподіяної контрабандою шкоди звертати стягнення на предмети контрабанди, оскільки вони підлягають обов'язковій конфіскації відповідно до ст.ст. 201, 305 КК України.

8. Дисертант наводить пропозиції, спрямовані на вдосконалення процедури виконання судових доручень митними органами, зокрема, зазначається, що предметом судового доручення може бути тільки встановлення джерела доказової інформації, а не проведення окремих чи нових слідчих дій.

9. Досліджуються особливості застосування адміністративної та кримінально-процесуальної преюдиції у ході судового слідства з урахуванням специфіки судового розгляду кримінальних справ про контрабанду (наявності постанов судів про притягнення підсудних до відповідальності за порушення митних правил, виділених в окреме провадження матеріалів про окремих співучасників контрабанди).

10. Доведено, що факти, встановлені судом під час прийняття постанов у справах про порушення митних правил в адміністративному провадженні, є обов'язковими для суду, який розглядає справу про контрабанду (адміністративна преюдиція), так само, як і вирок у кримінальній справі щодо окремих співучасників контрабанди (кримінально-процесуальна преюдиція). При незгоді суду першої

інстанції з преюдиціальним фактом пропонується надати йому право винести окрему ухвалу та довести до відома голови вищестоячого суду або прокурора мотиви, через які він вважає вирок чи постанову незаконною і необґрунтованою. Пропонується надати право голові вищестоячого суду не погодитися з незаконним вирокіом суду першої інстанції і скасувати його. Голові апеляційного, Верховного суду України слід надати право внести подання до відповідної судової палати на предмет скасування незаконного вироку.

11. Здобувач відстоює позицію, що за судом необхідно зберегти повноваження стосовно активного дослідження доказів, представлених сторонами, а також надати суду право проводити слідчі дії за власною ініціативою з метою дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства.

За результатами проведеного дослідження запропоновано низку новел до чинного кримінально-процесуального законодавства, спрямованих на вдосконалення судового розгляду справ окремих категорій.

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації:

1. Білецька Л. Особливості обвинувального висновку у кримінальних справах про контрабанду // Вісн. прокуратури. – 2001. – № 6. – С. 50 – 56.
2. Білецька Л. Предмет доказування у кримінальних справах про контрабанду // Вісн. Академії правових наук України. – 2003. – №1 (32). – С. 161 – 169.
3. Білецька Л.М. Місце вчинення контрабанди як елемент предмета доказування у кримінальних справах про контрабанду // Проблеми законності. Респ. міжвідом. наук. збірник. – 2003 р. – № 59 – С. 167 – 172.
4. Білецька Л.М. Предмети контрабанди як елемент предмета доказування у кримінальних справах // Вісн. Верх. Суду України. – 2003. – № 2 (36). – С. 44 – 47.
5. Білецька Л. Законність вироку у кримінальних справах про контрабанду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 9. – С.69 – 73.
6. Білецька Л. Обґрунтованість вироку у кримінальних справах про контрабанду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 10. – С.74 – 81.
7. Білецька Л. Особливості питань, які вирішуються у вирокі у кримінальних справах про контрабанду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – №11. – С. 34 – 41.
8. Белецкая Л.Н. Юридическая сила доказательств по уголовным делам о контрабанде // Российский судья. – 2004. – №9. – С. 30 – 31.

9. Білецька Л.М. Допустимість доказів у кримінальних справах про контрабанду // Наук. вісн. юрид. академії Міністерства внутрішніх справ. Спеціальний випуск. – 2004. – №1. – С. 85 – 87.
10. Білецька Л.М. Провадження у кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції // Митна справа. – 2007. – №3. – С. 19 – 22.
11. Білецька Л.М. Деякі проблеми судового розгляду кримінальних справ про контрабанду // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Президенту України, Верховній Раді України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників. Міжвідомчий науковий збірник / За редакцією А.І. Комарової, М.О. Потебенька, В.П. Пустовойтенка та ін. – К., 2001. – Т. 22. – С. 385 – 388.
12. Білецька Л.М. Проблеми розгляду господарських спорів про оскарження митних процедур господарюючими суб'єктами // Господарське судочинство: подальше його вдосконалення та проблемні питання розгляду спорів, пов'язаних із державним регулюванням економічних відносин: Матеріали наук.-практ. конф., 20 – 21 жовт. 2004 р., м. Харків. – Х., 2004. – С. 294 – 299.
13. Білецька Л.М. Судові стадії кримінального процесу у схемах: Методичний посібник. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2002. – 38 с.
14. Білецька Л.М. Предмет доказування у кримінальних справах про контрабанду: Навчально-методичний посібник. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2003. – 221 с.

АНОТАЦІЇ

Білецька Л.М. Провадження в кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008.

У дисертації розглянуто теоретичні та практичні особливості доказування в кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції. Аналізуються обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних справах про контрабанду та специфіка їх дослідження. Визначаються характерні особливості родового предмета доказування в справах про контрабанду.

Виявлено специфіку питань, які вирішуються під час попереднього розгляду справи суддею в справах про контрабанду. Встановлено особливості судового слідства в кримінальних справах про контрабанду, зокрема наведено характерні особливості перевірки та оцінки судом першої інстанції матеріалів досудового слідства, їх допустимості, достатності для судового розгляду та

повноти.

Запропоновано пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України, яке регламентує провадження в кримінальних справах про контрабанду в суді першої інстанції.

Ключові слова: контрабанда, суд першої інстанції, дослідження доказів, предмет доказування, структура предмета доказування.

Белецкая Л.Н. Производство по уголовным делам о контрабанде в суде первой инстанции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, 2008 г.

В диссертации исследуются теоретические и практические проблемы производства по уголовным делам о контрабанде в суде первой инстанции.

В первом разделе анализируются обстоятельства, подлежащие доказыванию по уголовным делам о контрабанде, на основании чего, поддерживается мнение о существовании нескольких видов предмета доказывания, которые отличаются друг от друга по структуре, содержанию фактов и обстоятельств, которые их составляют. Рассмотрены особенности доказывания по уголовным делам о контрабанде.

Исследуется структура родового предмета доказывания, в результате чего указывается на особую значимость данных, характеризующих личность подсудимого по делам данной категории, в частности, принадлежности его к резидентам или нерезидентам, а также о наличии либо отсутствии судимости за контрабанду, совершенную на территории стран СНГ.

Анализируются особенности дачи судебных поручений таможенным органам в случаях неполноты или односторонности досудебного следствия, которая не может быть устранена в судебном разбирательстве.

Второй раздел посвящен исследованию вопросов, которые выясняются судьей на стадии предварительного рассмотрения дела, их разрешению, подготовке уголовного дела о контрабанде к судебному разбирательству. Выявлены особенности проведения подготовительной части судебного разбирательства по делам данной категории.

Обращено внимание на отсутствие потерпевшего по делам данной категории, исследован процессуальный статус гражданского истца, которым предложено считать тот таможенный орган, в районе деятельности которого совершена контрабанда.

В третьем разделе исследуются правовые свойства приговора по делам о контрабанде. Отмечается, что характерной чертой приговора по делам данной категории является то, что его

содержание корреспондирует с положениями таможенного законодательства, которым регламентируются вопросы борьбы с нарушениями таможенных правил и контрабандой.

Исследуются особенности вопросов, которые подлежат разрешению в приговоре по делам о контрабанде. Указывается, что выводы суда должны соответствовать фактическим обстоятельствам совершенного преступления, которые суд излагает в мотивировочной части приговора в форме обвинения, признанного судом доказанным.

В работе уделено внимание отсутствию механизма реализации нерастаможенных предметов контрабанды, за перемещение которых не уплачены налоги и таможенные сборы в Государственный бюджет Украины.

В результате исследования атером обоснована необходимость внесения изменений и дополнений в действующие законодательные акты.

Ключевые слова: контрабанда, суд первой инстанции, исследование доказательств, предмет доказывания, структура предмета доказывания.

Biletska L.M. Procedure in criminal cases of smuggling in Courts of First Instance. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Law's degree, speciality 12.00.09 -criminal procedure and criminalistics; forensic examination. Yaroslav Mudry National Law Academy of Ukraine, Kharkiv, 2008.

In this thesis the author looks into theoretical and practical characteristics of proving in criminal cases of smuggling in Courts of First Instance, analyses circumstances which have to be proved in criminal cases of smuggling and the specificity of their research, defines the characteristic features of the generic subject of proving in smuggling cases.

The author shows the specificity of issues decided by a judge during trials in smuggling cases, defines the peculiarities of judicial investigation in smuggling cases; in particular, reveals the characteristic features of Courts of First Instance's check and evaluation of preliminary consideration records, their admissibility, fullness and sufficiency for a judicial inquest.

The work puts forward some propositions concerning the improvement of Ukraine's current Criminal Procedure legislation which regulates procedure in criminal cases of smuggling in Courts of First Instance.

Key words: smuggling, Court of First Instance, proof examination, the subject of proving, the structure of the subject of proving.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Маринів В.І.

Підписано до друку 02.10.2008 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 3352.

Друкарня Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77